

**Tádzsik gazdaság és digitalizáció –
utolsóból lesz az első?**

Tajik Economy and Digitalisation –
Will the Last Be the First?

VASA LÁSZLÓ

KKI-elemzések

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszeri kiadványa

Kiadó:

Külügyi és Külgazdasági Intézet

Lektorálta:

Baranyi Tamás Péter

Szöveggondozás:

T-Kontakt Kft.

Tördelés:

Lévárt Tamás

A kiadó elérhetősége:

H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.

Tel.: + 36 1 279-5700

E-mail: info@ifat.hu

<http://kki.hu>

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők a Külügyi és Külgazdasági Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

© Vasa László, 2021.

© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2021.

ISSN 2416-0148

<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2021.26>

Összefoglalás: Tádzsikisztán az öt közép-ázsiai ország legszegényebbike, a gazdaság kibontakozását több természeti és társadalmi tényező is nehezíti. Az utóbbi években mindazonáltal figyelemreméltó felzárkózás indult meg, gazdasági növekedése még a koronavírus-járvány okozta nehézségek ellenére sem fordult negatívba. Az ország digitális szektora szintén dinamikus fejlődést mutatott, annak ellenére, hogy szabályozási problémák miatt a széles sávú internet elterjedtsége a világon a legalacsonyabbak, míg árazása a legmagasabbak közé tartozik. Tádzsikisztán 9,5 millió lakosának mintegy 70 százaléka 30 év alatti. A tádzsik kormány felismerte a digitális gazdaságban rejlő lehetőségeket, és megalkotta az ország digitalizációs stratégiáját. Az utóbbi években ígéretes fejlesztések indultak az e-kormányzás, a mezőgazdaság és a régiós konnektivitás terén. A technológia és a globalizáció megváltoztatja az ország fiatalabb generációjának gondolkodásmódját; a közösségi média, az online oktatás és az információáramlás globálissá válása növeli a fiatalok érdeklődését az innováció és a technológia iránt. A digitális átalakulás segíthet Tádzsikisztánnak abban, hogy erősebb és versenyképesebb legyen a Covid-19-válságot követően: magasabb foglalkoztatási szinttel és növekvő jövedelmekkel.

Kulcsszavak: Tádzsikisztán, Közép-Ázsia, digitális szektor, technológia, globalizáció

Abstract: *Tajikistan is the poorest of the five Central Asian states, and its economic development is hindered by a set of natural and societal factors. In recent years, however, a spectacular process of catching-up. The economic growth of the country did not sink to negative in spite of the hardships induced by the coronavirus pandemic. The digital sector of the country showed dynamic progress despite the fact that due to regulation issues broadband internet coverage is among the lowest globally, while its pricing is among the highest. Seventy percent of Tajikistan's population of 9.5 million is below 30 years. The government of Tajikistan recognized the opportunities of digitalization and created the country's digitalization strategy. In recent years, promising projects have been launched in the fields of e-government, agriculture, and regional connectivity. Technology and globalization is changing the thinking of the country's younger generations; social media, distance learning, and the globalization of information flows make the youth more interested in innovation and technology. Digital transformation may help Tajikistan to become stronger and more competitive in a post-Covid world that would create higher employment levels and growing incomes.*

Keywords: *Tajikistan, Central Asia, digital sector, technology, globalization*

TÁDZSIKISZTÁN SZEREPE A KÖZÉP-ÁZSIAI RÉGIÓBAN

Közép-Ázsia sem politikai, sem gazdasági szempontból nem egységes térség. Türkmenisztán továbbra is a világ egyik legautoriterebb állama, Kirgizisztánban viszont fejlettebb a demokrácia, azonban az utóbbi évek ismételt előforduló [eseményei](#) a demokratikus berendezkedés sérülékenységét mutatják. Kazahsztán 2020 őszen – felismerve a pandémia okozta súlyos helyzet történelmi lehetőségét – jelentős, a válságkezelésen túlmutató gazdasági-társadalmi reformok bevezetését határozta el, míg Türkmenisztán esetében továbbra is a csaknem teljes bezárkózásról és autoriter hatalmi struktúráról beszélhetünk. Pozitív fejleménynek tekinthetők a 2016-ban hivatalba lépett új üzbég elnök, Savkat Mirzijojev bizonyos [reformjai](#), elsősorban a gazdaság és az ország nyitottabbá tétele. Kazahsztánban Nazarbajev elnök 2019 márciusában, három évtizedes uralmát követően [lemondott](#) ugyan, de az új elnök, Kaszim-Zsomart Tokajev alatt továbbra is jelentős befolyással és hivatalos hatáskörökkel bír. Az utóbbi időben [Kazahsztánban](#) volt a legmagasabb a gazdasági növekedés, 2006-ban a közepes jövedelmű országok felső kategóriájába tartozó orszaggá vált. Tádzsikisztán és Kirgizisztán azonban földrajzi fekvésükből fakadóan továbbra is a régió legszegényebb országai, és jelentős mértékben függenek az elsősorban Oroszországból érkező [átutalásoktól](#), valamint a külföldről, különösen Kínából származó [befektetésektől](#) és hitelektől.

A Szovjetunió felbomlása után Közép-Ázsia és a Kaukázus mint új geopolitikai régió jelent meg a nemzetközi színpadon. A térség országait egyrészt a közös gazdasági és politikai történelem hosszú időszaka, másrészt a jelentős mértékű kölcsönös függőségek jellemzik. Ezek a tényezők még a nemzetépítés és a határok kijelölésének folyamatát is meghatározták a mai Közép-Ázsiában. Ugyanakkor Közép-Ázsia mint régió még mindig fejlődik, alakul, számos belső és külső tényező állandó hatása alatt áll.

Az újonnan függetlenné vált országok fogékonnyá váltak a nemzeti szuverenitás erősítése iránt és egyébként is, legtöbb esetben nemzetépítésre volt szükség. Ez a nemzetépítés iránti erős elköteleződés azonban nyilvánvalóan kizárta azt az elképzelést, hogy bizonyos állami jogokat egy szupranacionális szervezetre vagy unióra ruházzanak át. Ezeket a problémákat tovább súlyosbította az egyes országok fejlődésének aszimmetriája; Közép-Ázsia új államai például jelentősen különböztek lakosságuk és területük méretében, valamint a természeti erőforrásokhoz és a legfontosabb szállítási útvonalakhoz való hozzáférésükben. Az eltérő politikai és gazdasági modernizációs modellek így a regionális együttműködést hátráltató tényezőként jelentek meg. A régió országai tulajdonképpen ma is [félperiférikus jellegű](#), klasszikusan „policy taker” országok, melyeknek legfőbb nemzetközi erejük a geopolitikai helyzetük, illetve a nagyobb nemzetközi játszmákban vállalt – gyakran megbízhatatlan – szerepük.

Az ezredforduló környékén újjáéledő nagyhatalmi versengések viszonyai közepette a közép-ázsiai és kaukázusi politikai elitek a (rezsim)stabilitás fenntartására törekedtek, miközben továbbra is „járadék vadász” módon viselkedtek. Ennek eredménye törvényszerűen az lett, hogy nemcsak a nagyhatalmak igyekeztek befolyásukat és akaratukat érvényesíteni a közép-ázsiai és a kaukázusi államok felett, hanem azok is próbálták tőlük telhetően minél inkább kihasználni, bizonyos esetekben egymás ellen kijátszani a nagyhatalmakat. Ez a sajátos „multivektorális” egyensúlypolitika – kiegészülve a gazdasági exportdiverzifikációs törekvésekkel – jellemezte a [közép-ázsiai köztársaságok külkapcsolatait](#) a három nagyhatalmi erőközpont: a kétezres évtizedtől a közép-ázsiai térben feltámadó birodalmi ambícióktól vezérelt Oroszország, az afganisztáni háború kapcsán a térség iránt megelégnélő érdeklődést tanúsító Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei, valamint az immár nemcsak gazdasági pozíciószerezésre törekvő, hanem politikailag és gazdaságilag is mindinkább tényezővé váló Kína által dominált arénában. Ebben a kontextusban kellett tehát érvényesülnie Törökországnak, amely viszont magabiztosan alapozhatott a [türk testvériség érzésére](#), nagyban megkönnyítve ezáltal a régióban való pozíciófoglalást.

TÁDZSIKISZTÁN GAZDASÁGA

Tádzsikisztán a világ legszegényebb országai közé tartozik, a volt szovjet tagállamok közül itt a legalacsonyabb az egy főre jutó GDP. Gazdaságilag befelé forduló, önellátásra törekvő, zárkózott ország, amelynek a világ szinte valamennyi gazdaságilag fejlett országa és jelentősebb nemzetközi pénzügyi intézménye (*IMF, Világbank, EBRD, ADB*) folyósít rendszeres segítyeket és kölcsönöket.

A Világbank [értékelése](#) szerint Tádzsikisztán GDP növekedése 2019-ben erőteljes, 7,5 százalék volt. A külföldön – elsősorban Oroszországban – dolgozó tádzsik vendégmunkások [hazautalásai](#) 2019-ben is jelentős mértékben, csaknem 30%-kal járultak hozzá az ország GDP-jéhez. A folyó fizetési mérleg hiánya a becslések szerint a GDP 4,3 százalékára csökkent. Az exportbevételek 9,4 százalékkal növekedtek, a nemesfém- és a villamosenergia-export növekedésének köszönhetően. Két problematikus bank kivételével a pénzügyi szektor folytatta kilábalását a [2016-os bankválságból](#), a hitelállomány minősége javult.

Ugyanakkor a 2019-ben elért eredményeket jelentősen befolyásolja a Covid-19-járvánnyal kapcsolatos krízis kitörése, amely többek között a határok lezárásában, a gazdaságra jelentős befolyással bíró orosz és kínai gazdaság lassulásában, a nyersanyagárak esésében, a külföldön dolgozók hazautalásainak csökkenésében, a közlekedési és idegenforgalmi ágazat kilátásainak romlásában jelentkezik. A GDP növekedése 2020-ban [várhatóan](#) 2,2%-kal csökken, illetve 2021–2022 között kb. 5-6% körül alakulhat. A folyó fizetési mérlegre és a költségvetési hiányra nehezedő nyomás növekedni fog.

A 2018 és 2019-es év jelentős eredménye volt Tádzsikisztánban a [roguni víz-erőmű két blokkjának üzembe helyezése](#) (2018. november, illetve 2019. szeptember). Amikor az erőmű mind a hat blokkja üzemel majd, 13,1 milliárd kWh villamosáram [termelését](#) teszi lehetővé. Az erőmű teljes mértékben ellátja majd az ország villamosenergia igényét, illetve villamosáram-exportot tesz lehetővé Afganisztánba és Pakisztánba.

A tádzsik gazdaságot az Oroszországban dolgozó állampolgáraiktól érkező nagy összegű [pénzátutalások](#) monetáris sokkoknak teszik ki; Tádzsikisztán gyakran késlelteti valutájának leértékelését, tartva az élelmiszerekre és egyéb alapvető fogyasztási cikkekre gyakorolt inflációs nyomástól. Az orosz és a kínai gazdaság legutóbbi lassulása, az alacsony nyersanyagárak és a devizaingadozások hátráltatják a gazdasági növekedést. A kormány 2016-ban csaknem 500 millió dollárt költött az ország továbbra is problémás [bankszektorának megmentésére](#).

[Kína birtokolja](#) Tádzsikisztán fennálló külföldi hiteltartozásának mintegy 20%-át. Tádzsikisztán jelentős összegeket vett fel az ország hatalmas vízenergia-potenciáljába történő beruházások finanszírozása céljából. 2016-ban Tádzsikisztán az olasz [Salini Impregilo céggel szerződött](#) a Rogun-gát megépítésére 13 év alatt, 3,9 milliárd dollárért. A 2017-es eurókötvény nagyrészt finanszírozta Rogun-gát első szakaszát, amely után várhatóan a vízerőmű kibocsátásából származó értékesítések finanszírozzák az építkezés többi részét. A kormány nem zárta ki, hogy újabb eurókötvényt bocsássanak ki második [finanszírozási forrás](#) létrehozására.

A 2030-ig tartó időszakra szóló tádzsik [Nemzeti Fejlesztési Stratégia](#) azt a célt tűzte ki célul, hogy a hazai jövedelmeket az időszak végéig akár 3,5-szeresére növeljék, és a szegénységet felére csökkentsék. Ez a cél akkor érhető el, ha Tádzsikisztán átalakítja jelenlegi növekedési modelljét, és több lehetőséget kínál a magánszektornak befektetésre, munkahelyek teremtésére és a gazdasághoz való hozzájárulásra.

Tádzsikisztán [gazdasági szabadságának mutatója](#) 55,2, ezzel gazdasága a 134. legszabadabb a 2021-es indexben. Tádzsikisztán a 29. helyen áll az ázsiai-csendes-óceáni térség 40 országa között, és összpontszáma jóval elmarad a regionális és a világátlagtól. Tádzsikisztán gazdasága 16 éven át többnyire „nem szabad” értékelést kapott. A GDP-növekedést a külföldről származó hazautalások okozta megnövekedett háztartási fogyasztás, a befektetések növekedése és az ásványi anyagok, például az arany, az ólom és a cink exportja fűtötte.

A TÁDZSIK GAZDASÁG KILÁTÁSAI

A gazdaság várhatóan fellendül a Covid-19-járvány után, bár a kevés hivatalos adat megnehezíti a visszaesés mértékének valós felmérését. A [jegybankelnök nyilatkozatából](#) tudható, hogy a növekedés az év első felében több mint a felére csökkent, amelyet valószínűleg a külföldről (főleg Oroszországból) hazautalt összegek volumenének csökkenése, az export zuhanása és a korlátozott gazdasági tevékenység okozhatott.

Bizakodásra ad okot azonban, hogy 2020. augusztus 26-án az [Ázsiai Fejlesztési Bank](#) bejelentette Tádzsikisztán 323 millió USD összegű támogatásának tervét, melyből élelmezésbiztonsági és infrastruktúra fejlesztések finanszírozhatók. Az állami szektor alkalmazottai és nyugdíjasai szeptemberben [15%-os béremelést](#) kaptak, bár a növekedés valószínűleg nem volt különösebb hatással a fogyasztásra a [magas infláció](#) miatt.

A GDP növekedése 2020-ban több mint két évtized óta először majdnem nullára csökkent, mivel az egészségügyi válság visszaszorítására irányuló intézkedések hatással vannak a belföldi aktivitásra és a külső keresletre. Ezenkívül a hiány és az árfolyamnyomás miatti megemelkedett [infláció](#) tovább terheli a háztartások jövedelmét, és akadályozza a fokozódó fogyasztói aktivitást. 2021-ben a [gazdaság fellendülése](#) és 5% körüli növekedése várható.

Az ellátási zavarok és a deviza leértékelődése idén megnövelte az árszínvonalat, így az infláció várhatóan továbbra is magas marad. Az infláció 2020-ban 9,8%-on tetőzött és a 2021-es évet is 9,6%-kal [indította](#), várhatóan 7% körül alakul.

DIGITALIZÁCIÓ TÁDZSIKISZTÁNBAN

A [World Development Report 2016: Digital Dividends](#) jelentés szerint a digitális technológiák átvételének szintjét tekintve Tádzsikisztán a digitális gazdaság megjelenésének szakaszában lévő országok között van, és ez a helyzet 2020-ra se változott; ez azt jelenti, hogy az ország a digitális gazdaság kialakulásának kezdetén van. Ezt a tényt számos más mutató is alátámasztja, sőt, a probléma súlyosságát jelzi, hogy több paraméter esetében is romlás tapasztalható:

- a Világ gazdasági Fórum 2018-as globális rangsora szerint a gazdaságok versenyképessége szempontjából Tádzsikisztán a 102. helyet foglalja el a 140 ország közül (a 2017. évi besoroláshoz képest Tádzsikisztán pozíciója a 79. helyről esett vissza);
- összhangban az ICT-fejlesztés Világ gazdasági Fórumának globális jelentésében szereplő besorolással, az ICT-k használatából származó gazdasági hatások szintjét tekintve Tádzsikisztán a 101. helyen áll a 139 ország között (a 2015. évi rangsorhoz képest Tádzsikisztán pozíciója a 93. helyről esett vissza);
- a 2016. évi Világ gazdasági Fórum globális ICT-fejlesztési jelentésének értékelése szerint Tádzsikisztán a 103. helyen áll (139 vizsgált ország között) a digitális technológiák új üzleti modellekre gyakorolt hatása szempontjából (a 2015-ös rangsorhoz képest Tádzsikisztán pozíciója a 90. helyről esett vissza);
- Tádzsikisztán a 139. ország közül a 94. helyet foglalja el a digitális technológiák szervezeti modellekre gyakorolt hatása szempontjából (a 2015-ös rangsorhoz képest Tádzsikisztán pozíciója a 84. helyről esett vissza);

- a 2016. évi Világgazdasági Fórum globális [ICT-fejlesztési jelentésének](#) értékelése szerint Tádzsikisztán a 139. ország közül 71. az ICT-használat és a kormányzati hatékonyság szempontjából (a 2015-ös adatokhoz képest Tádzsikisztán pozíciója a 65. helyről esett vissza);

A digitális gazdaság fejlődésében bekövetkezett, a világ és különösen a közép-ázsiai régió országaihoz viszonyított ilyen jelentős elmaradás okai:

- a digitális gazdaság területén fennálló jogszabályi és szabályozási keretek hiányosságai;
- a [digitális infrastruktúra](#) létrehozásának és az általános széles sávú internethozzáférés biztosításának súlyos hiányosságai;
- hiányosságok [digitális készségek elterjedésében](#);
- a lakosság [idegenkedése a digitális technológiáktól](#);
- gyenge [innovációs kultúra](#);
- az új technológiák iránti kereslet hiánya az állami vállalatok részéről;
- a digitalizációba történő beruházások [hiánya](#);
- [fejletlen intézményi bázis](#), ideértve a gyenge ICT-szektor is,
- az üzleti tevékenységhez és az innovációhoz [kedvezőtlen környezet](#).

A Tádzsik Köztársaságban a széles sávú internet penetráció az egyik legalacsonyabb a régióban. A széles sávú hozzáférést [korlátozzák](#):

- a rendkívül magas előfizetési árak, amelyek a világon a legmagasabbak között vannak: a mobil széles sáv esetében 1 GB letöltésének díja 4,65 USD, a világlistán ezzel Tádzsikisztán a 154. helyen áll;
- a korlátozott számú és minőségű vezetékes vonal (5,4 vezetékestelefon-előfizetés/100 lakos);
- a korszerű száloptikai infrastruktúra létrehozásához szükséges beruházások hiánya az egész országban;
- valamint a térség magas nagykereskedelmi IP-tranzit árai szintén akadályozzák a széles sávú internet elterjedést; napjainkban a nemzetközi tranzit költségei az egyik legmagasabbak a világon.

Mindazonáltal a fenti helyzet a helyi tartalom iránti kereslet növekedéséhez vezet, amely a 2010-es 10%-ról 2015-re 40%-ra nőtt, ami értékes lehetőségeket nyitott meg a helyi tartalomszolgáltatók előtt, és így az ország digitális szektora sajátos módon növekedett. Ma azonban a széles sávú hozzáférés korlátai és az audiovideo-tartalom gyártására vonatkozó engedély megszerzésének nehézségei gátolják az ágazat fejlődését.

A lakosság mintegy 35 százaléka [fér hozzá](#) az internethez, a többség mobil-eszközökön keresztül használja azt. A 2013 és 2018 közötti időszakban lassult a piaci fejlődés a gazdasági növekedés problémái és más tényezők miatt, ideértve a szomszédos országok gazdasági visszaesését és a hazautalások csökkenését; az összes mobil- és széles sávú internet-előfizető, valamint a közösségi média platformjainak kötelező regisztrálását, ami csökkentette a kommunikációs szolgáltatók bevételeit. A 2G-hálózatok a legelérhetőbbek(!), különösen a vidéki területeken, ahol Tádzsikisztán lakosságának több mint 73 százaléka él; a 3G- és 4G-lefedettség bővülése nyilvánvalóan az internet penetrációjának növekedéséhez vezethet.

1. táblázat
E-kereskedelmi indikátorok (%),
Tádzsikisztán, 2020

	Tádzsikisztán	átlag
Pénzügyintézetnél számlát vezető aránya	47	67,1
Hitelkártyával rendelkezők aránya	5,7	18,4
Mobile Money számlák aránya	n.a.	4,4
Online vásárlók és számlákat online befizető aránya	13	29
Online tranzakciókat végző nők aránya	10	27,7
Online tranzakciókat végző férfiak aránya	15	30,3

A Tádzsik Köztársaság digitális gazdasági szektora is [gyerekcipőben jár](#). Ez annak is köszönhető, hogy a vállalatok nem férnek hozzá a széles sávhoz, ami akadályozza az egész innovációs folyamat fejlődését. Nincsenek mechanizmusok a digitális innovációk finanszírozására, korlátozottak a finanszírozási források az induló vállalkozások számára, nincs specifikus adórendszer, valamint hiányzik a csúcstechnológiát támogató programok segítése. A meglévő vállalkozások kevesebb mint 1%-a kínál digitális szolgáltatásokat. Ugyanezen okokból gyakorlatilag nincs olyan vállalkozás, amely digitális tartalmat és médiatermékeket gyártana, ami szintén összefügg azzal, hogy nehéz megszerezni az engedélyt az audiovideotartalom gyártására.

A Világ gazdasági Fórum vezetői közvélemény-kutatása ([Executive Opinion Survey](#)) szerint az aktív népesség körében a digitális készségek szintje meglehetősen magas; a válaszadók 4,46-ra értékelték a 7-es skálán. 2018-ban Tádzsikisztán

a huszonhetedik helyet foglalta el a globális versenyképességi index „A kormány jövőbeli orientációja” mutatójában (meglepően magas, 4,46-os értékkel a 7-es skálán).

AZ INTERNETHASZNÁLAT JELLEMZŐI TÁDZSIKISZTÁNBAN

- 3,36 millió internethasználó (2021. január)
- számuk 950 ezerrel nőtt (+39%) 2020–2021 között
- Az internet penetrációja: 34,9% (2021. január)

A KÖZÖSSÉGIMÉDIA-HASZNÁLAT JELLEMZŐI

- 1 millió közösségimédia-használó (2020. január)
- számuk 340 ezerrel nőtt (+52%) 2020–2021 között
- A közösségi média penetrációja: 10,4% (2020. január)

MOBIL-ELŐFIZETÉSEK

- 10,14 millió aktív mobil-előfizetés (2021. január)
- számuk 198 ezerrel növekedett (+2%) 2020–2021 között
- Mobil előfizetés/lakosság: 105,2%
- prepaid arány: 91,5%
- 3G–4G–5G-arány: 60,4%

DIGITÁLIS PÉNZÜGYEK

- online tranzakciókat végzők aránya: 18,2%

A TÁDZSIK DIGITÁLIS GAZDASÁG NEMZETI KONCEPCIÓJA

Kormányrendeletet adtak ki 2019. december 30-án a [tádzsik digitális gazdaság koncepciójáról](#), amely az egy évvel azelőtti elnöki iránymutatáson és a [Nemzeti Stratégiai Fejlesztési Terv 2030](#) programon alapul. Fő elemei:

ELSŐ SZAKASZ: 2020–2025

- a digitális átalakulás erősítése gazdasági, társadalmi és kormányzati szinten egyaránt;
- a szabályozási környezet és a kormányzati politikák kialakítása;
- különös hangsúly a FinTech-en és a nemzeti bank digitális átállásán;
- az elnöknek közvetlenül alárendelt, a digitális gazdaság fejlesztéséért felelős tanács létrehozása;
- a mutatók javítása: az ország nemzetközi rangsorokban elfoglalt pozíciójának erősítése; a lakosság és a háztartások hozzáféréseinek növelése a széles sávú és a mobil internethez;
- a sávszélességnek, a lefedett optikai kapcsolatok számának, a digitális csatlakozással rendelkező intézmények számának, a digitális szolgáltatások felhasználói számának növelése;
- a nyújtott digitális szolgáltatások minőségének és a digitális formában nyújtott szolgáltatások arányának javítása, a digitális szektorban létrehozott új munkahelyek számának gyarapítása stb.;
- digitális átalakítási ökoszisztéma kialakítása;
- kedvező gazdasági környezet kialakítása a digitális szektorba befektetők számára;
- a digitalizációs programok kapcsán minden nemzetközi finanszírozási megoldás elfogadása (segély, befektetés, közös projektek, partnerség).

MÁSODIK SZAKASZ: 2026–2030

- a széles sávú hozzáférés biztosítása, információbiztonság, kiberbiztonság és felhőtechnológiák
 - o állami G-cloud-hálózat fejlesztése;
 - o vidéki, nehezen bekapcsolható területek elérése;
- adatközpontok, platformok létrehozása és digitális szolgáltatások fejlesztése
 - o nem a meglévő szolgáltatásokat akarják digitalizálni, hanem a szolgáltatások teljes folyamatának optimalizálására törekednek a digitális technológiák segítségével;
- információs támogatás, Kiválósági és Innovációs Központ
 - o kedvező feltételek megteremtése a legnagyobb átalakulási potenciállal rendelkező, a gazdaság és az ipar különböző szektoraiban alkalmazható „intelligens megoldások” fejlesztéséhez és kikísérletezéséhez, valamint az ágazatok közötti együttműködéshez;

- kísérleti projektek indítása
 - o a második szakaszban a koncepció új, kiemelt kísérleti projektek elindítását írja elő, ideértve az innovatív technológiák és különböző fintech megoldások kipróbálását, tesztelését és alkalmazását a gazdasági és a szociális szféra kulcsfontosságú ágazataiban, valamint a közszolgáltatások nyújtásának ágazatában, a nemzetközi kereskedelemben, az oktatásban és a pénzügyi szektorban, különös tekintettel az országba külföldről érkező pénzáttalások kezelésére;
 - o az „Okos Város” projekt elindítása, valamint ezzel összefüggésben új, innovatív projektek támogatása;
- a választási rendszer digitalizálása

HARMADIK SZAKASZ: 2031–2040

- a mezőgazdaság, az energiaszektor, a telekommunikáció és a közlekedés, valamint az ipar (beleértve a bányászatot), a kereskedelem (beleértve a nemzetközi kereskedelmet), a szolgáltatási szektor, a kultúra és az oktatás átalakítása;
- a Tádzsik Köztársaság digitális gazdaságfejlesztésére irányuló középtávú programjának végrehajtásával a 2040-ig tartó harmadik szakasz végére jelentős haszonra számítanak: az 1,5–2 százalékos GDP-növekedési többlet, az akár 0,5 millió új munkahely létrehozása és a szolgáltató szektor jelentős átalakulása miatt a lakosság életminőségének növekedése **várható**.

A TELEKOMMUNIKÁCIÓS SZEKTOR

Tádzsikisztánban a függetlenség után a szovjet időkből örökölt telekommunikációs infrastruktúra szinte teljesen megsemmisült; a megmaradt eszközök kapacitását pedig meghaladták az igények. A távközlési piac és az olyan fejlett technológiák, mint az internet, az IP-telefonálás és a GSM szabványú mobilkommunikáció aktív fejlesztése 1998-ban kezdődött. Így az összes posztszovjet köztársaság közül Tádzsikisztán telekommunikációs infrastruktúrája a legkevesbé fejlett. Öt nagy szolgáltató van a piacon: a Tcell, a Babilon Mobile, a MegaFon, a ZET Mobile (bejegyezve Tacom néven) és a TK Mobile. A Tcell rendelkezik a legnagyobb piaci részesedéssel, őt követi a Babilon Mobile, a Megafon, a ZET Mobile és a TK Mobile.

A [vezetékes széles sávú penetráció](#) Tádzsikisztánban továbbra is rendkívül alacsony, elsősorban a korlátozott számú vezetékes vonal és a mobil platform dominanciája miatt. A piaci penetráció az elmúlt öt évben csak kismértékben

nőtt egy nagyon kicsi bázishoz képest. A [Világbank statisztikái](#) szerint 2019-ben összesen 6000 vezetékes széles sávú internet-előfizető volt az országban, ez a szám 2017 óta változatlan. A következő öt évben a növekedés várhatóan elkezdődik, de az általános piaci penetráció továbbra is rendkívül alacsony marad.

Tádzsikisztánban az elmúlt években erőteljesen megnőtt a mobil széles sávú internet elterjedtsége, bár a piac még mindig a fejlődés korai szakaszában van, és a penetráció továbbra is nagyon alacsony más ázsiai országokhoz képest. Ehhez hozzájön még a szolgáltatás alacsony színvonala: a mobil internet sáv szélessége tekintetében 2021 februárjában az ország a [világlistán a 130. helyet foglalja el](#). Mindazonáltal az elkövetkező öt évben stabil növekedést jósolnak, amit a mobil-előfizetők számának növekedése, és az egyre gyorsabb sebességű 4G-hálózatok kiépítése fog segíteni. A tarifáknak az erős verseny miatt csökkenniük kell, bár a szabályozó minden piaci szereplőre meghatározta az adózási és koncessziós feltételeket, ami megnehezíti számukra a tarifák piaci körülményeknek megfelelő kiigazítását.

[Főbb fejlemények](#) a telekommunikáció terén:

- A kormány elrendelte az [összes mobileszköz kötelező regisztrációját](#);
- A MegaFon Tajikistan elindítja az [5G-hálózatot Dusanbében](#);
- A ZTE Mobile LTE-alapú intelligensváros-koncepciót alkotott a fővárosra vonatkozóan;
- A távközlési szektor továbbra is küzd a világszinten is egyik [legalacsonyabb internetes adatátviteli sebességgel](#);

E-KORMÁNYZÁS

A tádzsik kormányzati szervek napjainkban is [számos elektronikus szolgáltatást](#) nyújtanak az állampolgárok számára az e-kormányzat jegyében. Az elektronikus szolgáltatások különösen az adóügyi bizottsághoz és a pénzügyminisztériumhoz tartozó területeken fejlődnek gyorsan. Az állami hatóságok és a helyi önkormányzati szervek weboldalain található „Visszajelzés” vagy a „Vendégkönyv” oldalak azonban továbbra sem működnek, vagy inaktívak maradnak, és a weboldalak csak tájékoztatási funkciót látnak el. Ez komoly problémaként jelenik meg a társadalom digitalizációja szempontjából. Általánosságban megfigyelhető, hogy a társadalmi orientáció eleve nem prioritás a végrehajtó szervek weboldalainak létrehozása és fejlesztése során. Más szavakkal: a meglévő webhelyek az államra koncentrálnak, nem pedig a társadalomra.

Az e-kormányzat fejlesztése érdekében a ország a következő [projekteket](#) hajtott végre:

- létrehozták a vállalkozási engedélyek egységes állami elektronikus nyilván tartását (E-Registry). Ez teljes és megbízható információkat nyújt a Tádzsik Köztársaságban bizonyos típusú üzleti tevékenységhez szükséges üzleti engedélyekről és az engedélyek megszerzésének folyamatáról;
- a Tádzsik Köztársaság Vámshizsgálata működteti a jogi személyek és az egyéni vállalkozók nyilvántartási rendszerét, az Egyablakos Központot;
- elektronikus adóbevallási rendszert vezettek be; ez lehetővé teszi az adófi zetők számára, hogy egyszerűsítsék a jelentési folyamatot, és teljes mér tékben automatizálják az adónyilatkozatok adóhatóságokhoz történő be nyújtásának folyamatát (www.andoz.tj; www.mbma.tj);
- az Államigazgatási Hatóság Végrehajtó Testülete és a „Civil Internet Policy Initiative – CIPi” közalapítvány közösen hajtották végre a „Mo Metavonem!” projektet. Ennek a projektnek a weboldalát úgy tervezték, hogy elektronikus platformot biztosítson az önkormányzati szolgálatok munkájának minősé gére vonatkozó állampolgári visszajelzések számára
- ;- Az „[üres álláshelyek adatbázisa](#)” projektet a Tádzsik Köztársaság Munka ügyi és Népeségvédelmi Szervezetének Szociális Védelmi, Foglalkoztatási és Migrációs Ügynöksége valósította meg;
- Bevezették az általános és középiskolák integrált számítógépes program ját, az Országos Vizsgaközpontot.

A tádzsikisztáni e-kormányzati fejlesztési mutatók értékeléséhez az [ENSZ E-government Survey](#) eredményeit használjuk, amely rendszeresen, két-három évente méri fel az országok állapotát az elektronikus közigazgatási szolgál tatások bevezetése és használata kapcsán. Az e-kormányzat fejlődési indexét (*E-government Development Index*) 193 ország adatai alapján számítják ki. Ez se gít összehasonlítani az országok ICT-fejlesztésben elért eredményeit, és esz közként szolgál az összehasonlító elemzéshez regionális és országos szinten. Az index három alindexből áll: 1) Online szolgáltatási index, 2) Telekommuniká ciós infrastruktúra index és 3) Humán erőforrás index. Az eredmények alapján megállapítható, hogy az ICT-infrastruktúra fejlesztésének pozitív jelei ellenére Tádzsikisztán továbbra is csekély eredményeket ért el az e-kormányzat kialakí tása érdekében végzett fejlesztések hatékony végrehajtása terén. Az index alap ján megállapítható, hogy a 2004 és 2012 közötti időszakban pozitív tendencia figyelhető meg az e-kormányzat fejlődésében, azonban 2012 óta csökken az e-kormányzat fejlődési indexe; az ország az e-közigazgatás átlagos fejlettségi szintjével rendelkező országok közé tartozik (0,25 és 0,5 közötti indexű orszá gok).

2. táblázat
E-kormányzás helyezések és indexek, Tádzsikisztán

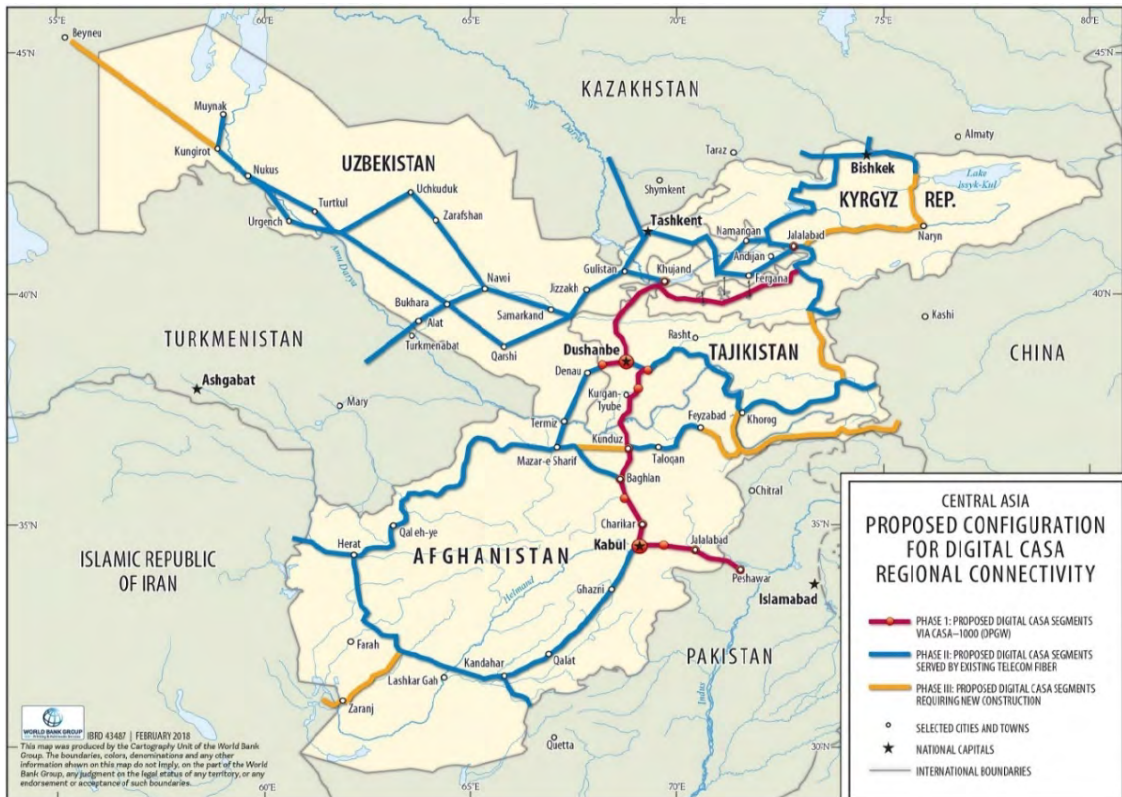
Index	2010	2012	2014	2016	2018	2020	2010/ 2020
E-Government Rank	122	122	129	139	131	133	-11
E-Government Index	0.3477	0.4069	0.3395	0.3366	0.4220	0.4649	+0.1172
E-Participation Index	0.0286	0.0000	0.1176	0.2034	0.3876	0.3452	+0.3166
Online Service Index	0.0889	0.2418	0.0630	0.1232	0.3403	0.3176	+0.2287
Human Capital Index	0.9005	0.8313	0.7249	0.7001	0.7002	0.7274	-0.1731
Telecommunication Infrastructure Index	0.0614	0.1474	0.2306	0.1866	0.2254	0.3496	+0.2882

A „DIGITAL CASA” PROGRAM

A Világbank által finanszírozott [Digital CASA](#) regionális program célja a megfizethetőbb internethez való hozzáférés támogatása, a magánbe-
ruházások, valamint a részt vevő kormányzat kapacitásának javítása a digitális kormányzati szolgáltatások nyújtására Közép-Ázsiában és Dél-Ázsia egyes részein, egy regionálisan integrált digitális infrastruktúra és az ezt lehetővé tevő környezet fejlesztése révén

1. ábra
Regionális digitális összeköttetések a Digital CASA keretében

A Digital CASA regionális program várható eredményei az alábbiakban foglalhatók össze:

- az internethez való hozzáférés javítása a társadalom tömegei számára;
- a szolgáltatásnyújtás hatékonyabbá tételéhez és a polgárok fokozottabb részvételéhez kapcsolódó jelentős társadalmi előnyök, többek között az egészségügyben, az oktatásban;
- az e-szolgáltatások és alkalmazások számának növekedése a Shared Services Platform használatával;
- az ICT-szektor és a digitális munkalehetőségek fejlesztése a vállalatok termelékenységének növelése és az iparágakon átívelő technológiai innovációk révén.
- a tudás, a termékek (pl. e-kereskedelem) és a szolgáltatások határokon átnyúló kereskedelmének megkönnyítése az egész régióban
- közvetett kormányzati bevételi források megteremtése.

3. táblázat
A Digital CASA országokénti keretei

Kirgizisztán	50 millió USD
Afganisztán	51 millió USD
Üzbegisztán	300 millió USD
Tádzsikisztán	50 millió USD

Tádzsikisztáni Ipari és Új Technológiai Minisztériuma 2021-ben létrehozta a Digitális Átalakítási Tanácsot, és lépéseket tesz az ország első hightech parkjának [megnyitására](#). A projekt célja a korszerű informatikai megoldások átvétele és a vidéki területek nagy sebességű internet-hozzáféréseinek biztosítása.

DIGITALIZÁCIÓS PROJEKTEK A MEZŐGAZDASÁGBAN

A tádzsik e-mezőgazdasági stratégia kidolgozásának felgyorsítását célzó fő dokumentumok a Tádzsik Köztársaság 2030-ig tartó időszakra vonatkozó nemzeti fejlesztési stratégiája (amelyet 2016-ban fogadtak el, a stratégia mezőgazdasággal, halászattal és erdőgazdálkodással kapcsolatos elemeket is tartalmaz) és a Tádzsik Köztársaság digitális gazdaságának [konceptiója](#) (2019 decemberében fogadták el). Ezek a dokumentumok relevánsak az e-mezőgazdaság fejlesztése szempontjából, mivel az azt érintő intézkedéseket vagy célokat tartalmazznak (pl. a különböző régiók közötti digitális szakadék leküzdése, különösen a vidéki és periférikus területeken). Tádzsikisztán agrárreform-programjának (2012–2020) megvalósításához adott támogatás részeként a FAO 5 millió euró értékű [támogatást](#) biztosított a Tádzsik Földművelésügyi Minisztériumnak az intézményi fejlesztéshez és a kapacitás erősítéséhez egy EU által finanszírozott [projekt](#) keretében.

Az Ázsiai Fejlesztési Bank (Asian Development Bank, ADB) regionális technikai segítségnyújtási projektjét, a „Digitális megoldások a mezőgazdasági értékláncok javítására” [programot](#) 2019 decemberében hagyták jóvá. A projekt célja a digitális technológiák szélesebb körű felhasználásának elősegítése Bangladesben, Pakisztánban, Tádzsikisztánban és Vietnámban, azaz a céllal, hogy növelje a termelési és marketingrendszerek hatékonyságát a mezőgazdasági értékláncokon belül. Célja továbbá az időjárás-előrejelzésekkel

és -riasztásokkal, az öntözés ütemezésével, a piaci információkkal és elemzéssel, valamint a mezőgazdasági szaktanácsadási szolgáltatásokkal kapcsolatos helyspecifikus, megbízható és valós idejű információkhoz való hozzáférés javítása. Az egyes országokban felállított telefonos ügyfélszolgálati központok tájékoztatást nyújtanak a növénytermesztés javításának legjobb gyakorlatairól.

Egy másik projekt, „A vidéki inkluzív növekedés és a gazdasági ellenálló képesség támogatása” ([TRIGGER II](#)) célja a kis- és középvállalkozások, köztük a kisgazdák, valamint a fiatal és a női vállalkozók gazdasági ellenálló képességének megerősítése. A hároméves (2019–2021) projekt célja a különböző piaci szereplők közötti kapcsolatok javítása, valamint a mezőgazdasági termékek és szolgáltatások hozzáadott értékének növelése Tádzsikisztánban. A digitalizáción alapuló értékláncfejlesztés négy fő területére összpontosul, ideértve a kistermelők piaci információkhoz való hozzáférését a digitális alkalmazásokon keresztül.

Tádzsikisztán egyik legfontosabb digitális mezőgazdasági szolgáltatása a www.agroinform.tj. A mezőgazdasági marketing információs rendszert, amely információs szolgáltatásokat nyújt az agrobiznisz képviselői számára (pl. a gazdák hozzáférnek a vetőmagokra, az időjárásra és a kártevőkre vonatkozó adatokhoz, és információkat oszthatnak meg egymással), a Neksigol Mushovir állami szervezet fejlesztette ki. Az információk sokféleképpen szerezhetők be: okostelefon segítségével, webportálon keresztül, SMS-szolgáltatásként vagy hivatalos formájában.

A FAO és az EU támogatást nyújt a mezőgazdasági termelési adatok egységes statisztikai rendszerének bevezetéséhez, amely létfontosságú az agrártervezés és a politikai döntéshozatal szempontjából.

2019 nyarán kísérleti [agrometeorológiai hálózat](#) indult az EU és a FAO támogatásával, amely három automatikus agrometeorológiai állomásból áll Tursunzoda, Konibodom és Balkhi körzetekben. A hálózat új módszereket vezet be az időjárási adatok összegyűjtésére és elemzésére vonatkozóan annak érdekében, hogy a gazdálkodókat időben értesítsék a környezeti hatásokról, a növényi betegségekről és a várható hozamokról. 2019 decemberében a Földművelésügyi Minisztérium segítséget kért a FAO-tól az innovatív mezőgazdasági technológiák megvalósításához, beleértve a digitalizációt, a stratégia kidolgozását és megvalósítását, az adatbázis-fejlesztést és a gazdaságok kataszteri nyilvántartását megalapozó térképrendszert.

A JÖVŐ LEHETŐSÉGEI

A Covid-19-járvány okozta gazdasági-társadalmi nehézségek kezelését illetően Tádzsikisztán olyan módszereket keresett, amelyek a meglévő és a kialakult gyengeségeket a válság utáni [helyreállítás és ellenállóképeség forrásává alakítják](#). Tádzsikisztán egy fiatal, nagyrészt vidéki lakossággal rendelkező ország nagyfokú importfüggőséggel és jelentős

logisztikai és kommunikációs korlátokkal, amely az állam által irányított fejlesztési megközelítés örökségével képes reagálni a válság társadalmi, gazdasági, pénzügyi és fiskális következményeire.

Tádzsikisztán sajátos jellemzőinek háttérében két olyan fejlesztési terület áll, amelyek rövid távon tompíthatják a Covid-19 negatív hatásait, és erős alapot nyújtanak a dinamikus és fenntartható növekedéshez középtávon: 1) a vidéki gazdaságok fejlesztése (a mezőgazdaságtól az élelmiszer-feldolgozásig terjedő teljes értéklánc mentén); 2) a gazdaság digitális átalakulását lehetővé tevő szabályozás kialakítása és végrehajtása. E válságkezelési fejlemények elindítása érdekében Tádzsikisztán a reformok előkészítésére összpontosított, amelyek segítségével megszüntethetők a magánszektor fejlődésének főbb akadályai. A folyamatban lévő [adóreform](#) a legfontosabb és a leginkább átalakító erőfeszítés ebben az irányban. Amennyiben ezeket kiegészítik ágazatspecifikus intézkedések, ideértve a távközlést is, lehetséges az ágazati innovációk, a növekedés és a munkahelyteremtés dinamikus ütemének beindítása.

Csak néhány vállalkozás rendelkezik széles sávú hozzáféréssel, és kevesebb mint egy százaléka kínál digitális szolgáltatásokat. Az internet ilyen korlátozott használata akadályozza a gazdasági fejlődést, beleértve az ország ipari szektorainak átalakítását, az ipar 4.0-ra való felkészítését. A helyzetet súlyosbítja a nemzetközi távközlési kapcsolatok magas ára, a közszolgáltatások magas költsége, a korlátozott helyi kapcsolati hálók és a gyenge tartalomfejlesztés.

Az információs és kommunikációs technológiai ágazat fejlesztése az ország stratégiai érdeke, hiszen óriási lehetőségek rejlenek Tádzsikisztán gazdaságának teljes digitális átalakításában: új cégek indulása, e-kormányzás, készpénz nélküli fizetési rendszerek, fintech alkalmazások, intelligens városi megoldások stb. A tádzsik kormány felismerte ezt a potenciált, és ezt a digitális gazdaság koncepciója is tükrözi, melyet 2019. december végén fogadott el. Ahhoz, hogy ez a stratégia megvalósuljon, az ágazati szabályozásokban és az üzleti környezetben fennálló korlátozások lebontásának továbbra is politikai prioritásnak kell lennie.

Ennek a digitális gazdasági koncepciónak stratégiai jelentősége volt már a Covid-19-válság előtt is, és azóta egyre fontosabbá válik, nem utolsósorban azért, mert világszerte világossá vált, hogy a digitális technológiák hatékony eszközöket kínálnak a kormányok, az egyének és a vállalatok számára a társadalmi-gazdasági problémák kezelésében, az otthoni munkavégzés és tanulás, valamint az üzletmenet folytonosságának biztosításában. A digitális innovációk egyre gyorsuló dinamizmusa azt is jelenti Tádzsikisztán számára, hogy az ország a gyorsuló leszakadást kockáztatja, amennyiben a digitális átállásra nem fordít kellő figyelmet.

Tádzsikisztán ugyanakkor már kezdi megérteni és megtapasztalni azokat az előnyöket, amelyek a támogató szabályozási környezetből és az átlátható engedélyezési rendszerből származhatnak. A 2000–2015 közötti időszakban az ország IKT-szektora az egyik leggyorsabban növekvő ágazat volt, hozzájárulva a társadalmi-gazdasági fejlődéshez és közvetett módon az állami költségvetés

bevételeihez. Átlátható engedélyezési eljárásokkal és alacsony licenrdíjakkal sikerült átváltoztatni a gazdaság relatív gyengeségét – az alacsony internetpenetrációt – lehetőséggé, azaz, hogy elismert nemzetközi szolgáltatókat vonzzon. 2015 elején még úgy tűnt, hogy az IKT-szektor bevételeinek növekedési üteme folytatódni fog a korábbi, közel 15 százalékos átlagnak megfelelően. A következő évek dinamikus gazdasági növekedése ellenére azonban az IKT-ágazat bevételei csökkenni, az új előfizetők számának növekedése lassulni kezdett.

A széles sávú internetelés és -hozzáférés fejlesztése nélkül nem lehetséges a digitális átalakulás és előrelépés, az e-kormányzati szolgáltatások bevezetése és a mobil pénzügyi alkalmazások elterjedése. A szükséges reformok végrehajtása nélkül a korlátozott hozzáférés nehézségei és az alacsony sebesség ellenére világviszonylatban is a legmagasabbak közé tartozó díjak problémája változatlanul megmaradnak.

Tádzsikisztán érdeke a kevésbé korlátozó szabályozás megvalósítása, az konnektivitás növelése. Egy sikeres IKT-stratégia – innovatív, dinamikus és nyereséges cégek bevonásával, főként fiatalokat alkalmazva országsszerte – jelentős társadalmi-gazdasági fejlődést ösztönözne, és eredményként számottevő többletbevételt hozna az állami költségvetés számára. A belépési korlátok megszüntetésével és egy modern szabályozási keretrendszer megvalósításával Tádzsikisztán képes lenne több magánberuházást vonzani, ezáltal létrehozva egy erős növekedési ciklust, mivel a fejlődő, nyereséges magánvállalkozások képesek lennének a széles sávú infrastruktúra kiépítésében és a hálózati kapacitás növelésében részt vállalni.

Tádzsikisztán 9,5 millió lakosának mintegy 70 százaléka 30 év alatti. A technológia és a globalizáció megváltoztatja az ország fiatalabb generációjának gondolkodásmódját. A közösségi média, az online oktatás és az információáramlás globálissá válása növeli a fiatal generáció érdeklődését az innováció és a technológia iránt. A természeti erőforrások hiánya miatt létfontosságú támogatni Tádzsikisztánban a digitális ökoszisztéma fejlődését.

Ahhoz, hogy Tádzsikisztán kiaknázza lehetőségeit, fejlesztenie kell humántőkéjét, javítania kell a finanszírozáshoz való hozzáférést, és integrálnia kell a nemzetközi hálózatokba. Az informatikai szakemberek hiánya a piacon a digitális képzési programokat kínáló oktatási intézmények elterjedéséhez és megerősödéséhez vezetett. A távközlési szektor nagyvállalatai jelentős összegeket fektetnek be a digitális oktatásba. Fontos a partneri viszony kialakítása a globális oktatási intézményekkel, és programozó kurzusok indítása a tádzsik egyetemeken.

Az emberi erőforráson túl a finanszírozáshoz való hozzáférés is rendkívül fontos az induló vállalkozások számára. Ehhez szükséges a más országokban már bevált, piaci alapú startup ösztönző megoldások elterjesztése, az angyalbefektetések, a közösségi finanszírozás és a kockázati tőkepiac kialakítása és fejlesztése. A magánszektor vállalatait, a sikeres vállalkozókat, az oktatási intézményeket és a döntéshozókat jobban be kell vonni ezekbe a hálózatformáló tevékenységekbe.

Tádzsikisztánban az internet költsége túl magas, a jelenlegi sebesség pedig túl lassú ahhoz, hogy a digitális gazdaság fellendülése beinduljon. Tádzsikisztánban a távközlési vállalatok csak az állami tulajdonú társaságon keresztül tudnak hozzáférni az internetforgalmazáshoz, azaz az állam monopolizálta az internet nagykereskedelmi szegmensét. A nyílt verseny bevezetése az internethozzáférés biztosításának területén elősegítheti az árak csökkenését és az adatsebesség gyorsabbá válását.

Tádzsikisztán önmagában kis piac, ami nehezzé teszi a helyi vállalatok növekedését vagy a befektetők bevonását. A jelenlegi közép-ázsiai integrációs folyamat következtében azonban a piac nagyobbá válik, a régió 72 millió lakosával már jelentősnek számít. A tádzsikoknak talán már a közeljövőben sem kell elhagyniuk hazájukat a megélhetés érdekében; főként, ha a globális befektetési vállalkozások megjelennek, és befektetnek Tádzsikisztán technológiai szektorába.

A digitális átalakulás segíthet Tádzsikisztánnak abban, hogy a Covid-19-válság után erősebb és versenyképesebb legyen, emellett magasabb foglalkoztatási szintet és növekvő jövedelmeket tudjon felmutatni.